

UDK 811.163.4'373.21(497.16 Crmnica)

Preliminarno saopštenje

Adnan ČIRGIĆ & Aleksandar RADOMAN (Podgorica)

Institut za crnogorski jezik i književnost – Podgorica

adnan.cirgic @icjk.me

aleksandar.radoman @icjk.me

PRILOG TOPONOMASTICI CRMNIČKOGA SELA BRAĆENI

Autori ovoga priloga pokušali su dati popis toponima crmničkoga sela *Braćeni*, koje su zabilježili na terenu od informatora Milorada Radomana. Dati spisak sigurno ne sadrži svu braćensku toponimiju, ali su u njemu vjerovatno svi toponimi koji se danas pamte.

Ključne riječi: *Braćeni*, *Crmnica*, *toponimija*

Crmničko selo Braćeni nalazi se na drugome kilometru staroga kolskog puta koji od Vira vodi prema Rijeci Crnojevića, na uzvisini iznad Oraovskoga polja. Seosko jezgro koje se nalazi na 155 m nadmorske visine razvilo se u plitkoj, prisojnoj karsnoj zaravni okruženoj brdima Meret, Silim, Strana i Brjega. Naselje je zbijenoga tipa pa samo jezgro sela čini šest kaskadno povezanih kuća, izvan čega su još samo tri starije i tri kuće sagrađene u posljednjih tridesetak godina. Zemljište je krečnjačko i oskudno vodom. Jedini periodični izvor u selu je Škoreč, ali je stanovništvo ovoga sela koristilo izvore Sopot i Mogila, koji pripadaju susjednim selima, a vodom se snabdijavalo i iz nekoliko bistijerni. Seoski atar znatno je veći od samoga seoskog jezgra, a u njegov opseg ubrajaju se i susjedna manja naselja Selokuće (danas napuštene) i Potkraj. Površina atara (zajedno sa susjednim Kruševicama) je 1020 ha, 62 a i 59 m².¹ Selo se kao „mahala Bratene“ s 14 kuća prvi put pominje u turskim defterima iz 1521. i 1523. godine.² Kao žitelj sela i vlasnik imanja u tim se defterima spominje Rado Bratan(ov), pa uvjerljivo djeluje pretpostavka Radosava

¹ Jovan Vukmanović, *Crmnica. Antropogeografska i etnološka istraživanja*, SANU, Beograd, 1988. str. 357.

² Branislav Đurđević & Lamila Hadžiosmanović, *Dva deftera Crne Gore iz vremena Skenderbega Crnojevića*, II sveska, ANUBiH, Sarajevo, 1975, str. 62.

Boškovića da je ime sela dobijeno od ličnoga imena *Bratěň* preko nominativa množine muškoga roda, sa značenjem *Brätjenovi*.³ Ipak, Boškovića treba ispraviti u akcentu, budući da je naziv sela Bračēni, a ne Brāčeni, kako on bilježi. Od kraja XVII vijeka seosko jezgro nastanjuje bratstvo Radoman, čiji se predak doselio s Ljubotinja. Na ranije vlasnike imanja koja danas ulaze u sastav Bračeni i na moguće starošedioce podsećaju neki toponimi: *Lunjeva zgrada*, *Talina kuća*, *Popo(i)ća zgrada*, *Omeroića kamenica*, *Lakoića bregovi*, *Bastaći*, *Bokanov dolac*, *Plamenčeva njiva*... Jovan Erdeljanović je početkom XX vijeka u širem arealu sela zabilježio toponime *Čardak Perkočevića* i *Alijina skala*⁴ no ti su nazivi današnjim stanovnicima sela nepoznati.

Sve prisutniji proces urbanizacije u Crnoj Gori umnogome podstiče nestajanje brojnih toponima naših ruralnih krajeva. Naša su sela danas manje ili više pusta, a nestaju i oni koji su pamtili obilje lokalnih toponima. I rijetki stanovnici koji su ostali na selu uglavnom zaboravljaju te toponime jer su i u njihovu životu izgubili praktičnu primjenu. Nema više razloga da se pamte imena lišnjaka jer se list više ne bere, ne pamte se brojni sitniji pašnjaci u bregovima đe se ćerala stoka u vrijeme zabrana livada jer se te livade više ne kose, ne pamte se ni imena sitnih baština koje su se doskora obrađivale tako da je „plug u među zadirao“ jer se ni te baštine više ne koriste. I tako dalje. Mnogi su naši toponimi nepovratno izgubljeni. A ako još uvijek ima njihovih pamtiša, uglavnom su to stariji ljudi koji ne mogu izići na teren i neposredno ukazati na imena pojedinih lokaliteta.

Kad je u pitanju crmničko selo *Bračeni*, autori ovoga priloga imali su sreću što su naišli na posljednjega današnjeg tipičnog govornog predstavnika toga sela, Milorada Radomana (rođ. 1943), izuzetno vitalna čovjeka s kojim smo oktobra ove godine obišli kompletno selo i zabilježili toponime koje prenosimo ovđe. Srećna je okolnost što je Milorad Radoman cijeloga života bio vezan za svoje selo, u kojemu se i danas bavi stočarstvom. Tako je i morao upamtiti sve toponime o kojima je riječ.

Prije no prijedemo na spisak toponima crmničkoga sela Bračeni, treba skrenuti pažnju na problem njihove klasifikacije. Da su braćenski toponimi popisani koju deceniju ranije, lako bi se mogli razvrstati na nazive baština, livada, pašnjaka, kamenjara, voda i sl. Međutim, kako su baštine danas uglavnom zapuštene, autori ovoga priloga ne mogu dati jasnu distinkciju između naziva kojima su se nekad označavale baštine od naziva kojima su označavane livade ili pašnjaci. Pašnjaci su danas uglavnom zapušteni i obrasli šumom, nerijetko

³ Radosav Bošković, „Povodom nekih toponima“, in: *Odabrani članci i rasprave*, CANU, Titograd, 1978, str. 381.

⁴ Jovan Erdeljanović, *Stara Crna Gora – Bokelji*, Narodna biblioteka „Radosav Ljumović“, Podgorica, 1997, str. 82.

su takve i livade, a baštine su pretvorene ili u livade ili zapuštene i obrasle šumom. Gotovo nestvarno djeluje podatak da je današnje polje, obraslo gustom vrbovom šumom, prije svega 20-ak godina bila oranica. I nekadašnji kamenjari, zbog nestanka sitne stoke i zbog toga što se list odavno ne bere, danas su obrasli grabovinom ili sitnim rastinjem. Stoga je bilo kakva valjana klasifikacija danas gotovo nemoguća. I ono malo održavanih livada i baština za koju će godinu vjerovatno biti šumarci i pašnjaci. Brojne su staze i putevi takođe zarasle šumom, godinama se ne koriste, pa su vjerovatno zbog toga izgubljene i iz šecanja našega informatora. Čini se da su najbolje ostali upamćeni nazivi voda jer, iako pri Jezeru, selo Braćeni prilično je ljeti bezvodno. Zato su korišćene i najsitnije kamenice i lokvice kako bi se s njih mogla pojit stoka, a posebno su se čuvalе bistijerne u kojima je bila voda za piće. Iako je selo davno dobilo vodovod, naš informator još uvijek odlično pamti svaku (danas gotovo potpuno zapuštenu) bistijernu i kamenicu u selu.

Prije no pokušamo dati kakvu takvu klasifikaciju braćenskih toponima, ukratko ćemo se osvrnuti na nekoliko apelativa koji su u vezi s problemom ovoga rada. Kaskadne bašte koje su nastajale kultivisanjem i podzidivanjem strmoga terena zovu se *zgrāde* ili *zgrādice* (a podzide koje drže te *zgrade* zovu se *međice*). Ako se takve *zgrade* nalaze uz kuću i ako se u njima sije i sadi povrće, te se bašte zovu *džardīni* ili *džardinīci*. Veća *zgrada* zove se *leđina* ili *prōdō* - i to onda ako se ne obrađuje (otuda i glagol *zaleđinīt* u značenju „zapuštiti, zalivati njivu“). Veće bašte nazivaju se *njīve*, a veće obradive površine (uglavnom u polju) zovu se *bāštine*. A manja parcela u okviru njive zove se *dolāc* (rjeđe *dōčič*). Mjesto đe se sijalo povrće zove se *bostān*. Močvarna zemlja zove se *pōtkisa*, a za pjeskovitu zemlju kaže se da je *prželjāva*. Veličina zemlje računa se na *rāla* (oko 1800m²), odnosno na *motīke* (četvrtina rala). Voda može biti *izvōr* (živa voda), *kāmenica* (prirodno udubljenje u kamenu đe se skuplja kišnica; ako je riječ o dubljim kamenicama (poput one u *Lončićima*), narod ih je najčešće zasvodio kako u njih ne bi upadala stoka), *lōkva* / *lōkvica* (prirodna ili vještačka udubljenja u zemlji ili kamenu, obično male zapremine, đe se ljeti pojila stoka), *bistijerna* (ozidana i zasvođena jama u kojoj se skupljala kišnica (ili se s proljeća punila s kakva izvora) koja se koristila za piće i kućne potrebe). Padina na brdu (bilo gola bilo šumovita) zove se *strāna*, a golet povrh brda zove se *kōdra*. Oštri i visoki škrljci u kamenjaru zovu se *škōlj*, a šumovite uvale ili usijeci na brdu nazivaju se *vāle*. Zaravan ili čistina na brdu, između šume i kakve provalije, naziva se *ōbēr*. S obzirom na to da je, kako je već rečeno, danas teško uočiti razliku između toga što je *dolac*, *njiva*, *džardin(ić)*, *zgrada* i sl. i da su sva imanja manje-više zapuštena te da su čak i neki vinogradi danas postali šume, teško je napraviti valjanu klasifikaciju braćenske toponimije. Stoga smo se odlučili da toponime o kojima je riječ izdvojimo u ove kategorije:

1. *Vode* (izvori, bistijerne, kamenice, lokve)
2. *Putevi* (i pješački i kolski, i zapušteni i oni koji su danas u funkciji)
3. *Obradive površine* (i one koje su se obrađivale i one rijetke koje se danas obrađuju)⁵
4. *Neobradive površine* (šume, kamenjari i sl.)
5. *Ostalo*

Vode

Bistijernā u Lončiće – dobro očuvana bistijerna u prirodnoj jami, zasvođena odozgo

Črñā kàmenica – voda („ona miždi kad malo jače kiše počnu, nije ona prevelika“)

Gòrnjā bistijerna – šuma u kojoj se nalazi i „lokvice“

Grīlo – izvor (zimski) blizu crkve

Grľić – prirodna bistijerna „između dva škripa“ („a naši su stari pobačali krša ozgor da ne upada živo“)

Kalīmūt – izvor pitke vode u *Potkraju* („odio je od Mogile, to je bila žica od Mogile, to je vazda *tòčilo* bilo“)

Konâvli – kanali s vodom u polju

Kùlj – bistijerna iznad kuća Radomana (vrlo mala bistijerna s izuzetno hladnom vodom, koristila se isključivo za piće)

Liprōš – strana, kamenjar i izvor u tome kamenjaru („tu lipa nema; no usret toga Liproša, tun je izvirala voda iz gologa krša, iz jene male kamenice, to je možda po tojzi vodi nazvano, ili ot česa drugoga se tako zove – ja ne znam“)

Ljeskōvac – izvor u polju

Ljētnjā vōda – voda iza *Vrha* (pripada Dabovićima)

Mogĭla – izvor („malo jače kiše kat su ona uzavri, i vele preko ljeta neđe visočije da se ona isto čuje u dubinu da ide, no ja nijesam odijo“)

Omëroića kàmenica – voda (kamenica) u *Dubravi*

Orăoštica – rijeka što prolazi *Oraoskim poljem*

Popō(v)a vōda – bistijerna pokraj puta prema Selokućama, „koju je oni pop Peroić ogradijo“

Söpōt – izvor („to uzavri, tu se nekæt mlini mljeli, ali sad je sve manje te vode; kat su velike kiše, možeš videt e je to ka vodopad, ali brzo kala“)

⁵ U obradive površine svrstali smo i *zgrade* ili *njive* koje su obrasle šipražjem, a koje su se donedavno obrađivale. Međutim, površine koje su se nekad obrađivale a danas su obrasle gustom šumom (kakvih ima u polju, recimo) ili kaskade koje su razorene erozijom zemljišta i zarasle u gusti čečar – svrstali smo u neobradivo zemljište, tj. u kamenjar ili šume.

Škõrẽč – zimski izvor („ako odavri ujesen, onda ne faljiva do proljet-njega Nikolja dne“)

Ubľići – šuma („ima tun mala voda, mali izvor zimski“)

Putevi

Bẽnat – kolski put (odnosno nasip ispod puta) od magistrale do uspona prema selu Bračeni

Dõnja džâda – kolski put od *Benta* do Bračeni

Dũpioskâ džadica – krak puta koji se odvaja od puta Vir – Rijeka i vodi kroz Oraosko polje prema Dupilu

Gõrnja džâda – kolski put od Bračeni k Dabovićima

Džâda krâlja Nikõlẽ (ili *Stârâ džâda*) – nezavršeni kolski put koji je trebalo da spoji Bračeni s Dupilom i dalje

Iznad Bõstânâ – pješački put

Kroza zgrãde – pješački put

Nĩs Ploče – pješački put

Niz Grľić – pješački put

Niz Grõšezu – pješački put kroza selo

Niz Jãzbine – pješački put

Niz Ronkãlje – pješački put

Niz Ūjkovinu – pješački put

Niza Skãlu – pješački put

Niza Smõkvicu – pješački put

Niza Stranĩcu – pješački put

Mostić – kameni mostić iznad Kalimuta, Pod skalom

Mostić – kameni prijelaz na izvoru Kalimuta

Pũ(t) Tora – pješački put

Pũt po(v)r zgrãdã – pješački put iznad *Lunjevih zgrada*

Skãla – pješački put

Skãla selokũckã – pješački put

Skãlica – pješački put i uspon prema *Lončićima*

Srẽdnjã džâda – dio kolskoga putu od Vira prema Bračenicima

Ūs Ploče – strana, put prema *Toru*

Uz Grľić – pješački put

Uz Grõšezu – pješački put kroza selo

Uz Jãzbine – pješački put

Uz Ronkãlje – pješački put

Uz Ūjkovinu – pješački put

Uza Skãlu – pješački put

Uza Smõkvicu – pješački put

Uza Stranĩcu – pješački put

Obradive površine

- Băstăci* – livade i kućišta u polju, u podnožju *Lakoića bregova*
Bokănov dălac – nekadašnja baština (zapuštena)
Bostăncăci – njivice u polju (zapuštene) pored *Kalimuta*
Bostăni – njiva u polju (zapuštena)
Brăgovi – strana, v. *Lakoića bregovi*
Bărgeze – njive iznad *Selokucke skale*, u pravcu *Narca* (danas zalivađene)
Dălac – nekadašnja parcela u Njivama
Dănjă bistijerna – šuma („danas nema ni bistijerne ni lokvice“)
Dănjă njive – parcela u Njivama
Dăgelja – nekadašnja baština u polju
Dășăek – zapuštena njiva
Fășica – ledina („Markova ledina“)
Gărnjă njive – njive u Selokućama
Gărnjă zgrăde – kaskadna imanja iznad puta od Braćeni prema Selokućama
Grăodolac – njiva ispod puta, đe je vidikovac
Gădobe – dvije zgradice u strani više Njiva
Grăseze – nekadašnje dvije livadice (manja i veća) „ispot kuće Mitrove“, danas zapuštene
Kolăvrăt – njive u polju, od puta prema Viru do Kalimuta, danas šuma
Komănjăskă njiva – zapuštena baština („nije komunika, tu se oralo“)
Kăpășta – zgradica („tu su se sadijevale kope sijena“)
Lăkăița brăgovi – strana, odnosno kaskadna imanja ispod Džade kralja Nikole („to izgori o Nikolju dne u proljeće“)
Livădica – livada u polju
Lăncăci – imanje u strani, sastavljeno od više kaskadnih danas zapuštenih njiva (na tome je imanju dobro očuvana bistijerna i kućište, „neko je živijo tun, ma je ne znam ko“)
Lunjăve zgrăde – livade, baštine (danas prilično zapušteno ili pretvoreno u pašnjake) („tu su tizi Lănjevi živjeli“)
Međugla(v)ice – njivica između glavica („nema motika zemlje“)
Milă(v)ića lăg – polje pri jezeru, danas prešećeno magistralom i prugom („od Velje stijene, ispod Sopota i Crnija krša do Lisinja“)
Na Kălj – zgrada („po motike“)
Nă(v)r Gărnjă njivă – parcela u Njivama
Nazămoć – velika baština (4 rala)
Njive – velike baštine (danas pretvorene u pašnjake) naspram Crkve, pored puta

Njivice – baština, „jedna motika zemlje“
Oräoskō pölje – veliko polje uz rijeku Oraošticu
Petäno(v)ina – zgrada u selu
Plämēnčeva zgräda – baština (obrasla šibljem)
Pländišta – baštine „od Mostića do pot Torijun“ („tun je nekæd živo plandovalo“)
Pônici – njive, danas ledine
Popö(v)ića zgräda – baštica
Pot Füşicōm – njiva
Pot kücōm – baštica
Pötkrāj – predio u polju, pri brdu
Prödō – livada, dio Lunjevih zgrada
Přžina – baština u polju („zove se takon e je zemlja prželjava“)
Ronkälje – predio ispod crkve, nekadašnje oranice (oko dva rala zemlje), a danas zapušteno i zaraslo u šipražje, ostaci kućišta
Rüpe – baština
Zäläzi – livadice
Zämoće – livada
Žükve – nekad njive, danas vodoplavni teren obrastao trskom, bara, između magistrale, i Benta

Neobradive površine

Bäčvīk – strana od *Mogile* do *Umca*, više kuća u Potkraju
Brījeg – glavica pri ulazu u selo, s lijeve strane puta, prema polju
Čelovēljestijenē – strana iznad puta nadomak Vira (od Podgorice)
Dračë(v)ī krš – kamenjar prema Dabovićima
Dubrāva – šuma poviše *Lončića*
Dügī lāz – kamenjar, neprohodna šuma
Gölī brījeg – glavica
Görnā bistījerna – šuma (u kojoj se nalazi i „lokvica“)
Grabö(v)ā prödō – strana
Jäzbine – šuma
Jeđuko(v)lāz – strana („ona vāla“), preko *Crne kamenice*
Jüg – strana
Lāz – v. *Jeđukolāz*
Lāzine – gusta grabova šuma
Lipröš – strana, kamenjar i izvor u tome kamenjaru („tu lipa nema; no usret toga Liproša, tun je izvirala voda iz gologa krša, iz jene male kamenice, to je možda po tojzi vodi nazvano, ili ot česa drugoga se tako zove – ja ne znam“)

Lis̃nj – brdo, pripada Dabovićima
Lûkića křš – kamenjar i šuma (komunica)
Ljětnjī vrh – v. *Vrh*
Ljūtī křš – vrh, kamenjar – od *Lončića* prema *Mogili*
Măčkina gla(v)ica – strana iznad *Popo(v)e vode*, put Selokuća
Mălăc – brdo iznad *Crne kamenice*
Mălă Đeskôta – uvala na vrhu glavice
Merět – brdo, strana iznad *Lunjevih zgrada*, vidikovac iznad polja
Mrk̃nje – strana
Mûsîn – vrh
Na(v)r křša – glavica, mjesto đe se skreće uz Daboviće za Vučku goru
Na(v)r Br̃jega – glavica na kojoj je prva radomanska kuća pri ulazu u selo
Nĕrăc – brdo iznad magistrale, iznad jezera, preko Burgeze
Ŏbĕr – zaravan u brdu, zapadno od *Tora*
Plôce – strana prema *Gornjoj bistijerni*
Pod Skălôm – predio ispod radomanskih kuća
Pôsijek – šuma („tu su nekad klačine gorele, pa se ono posiječe, pa se branilo živome da ide u to pošečeno“)
Rukăčica – strana, šuma, ispod Dugoga laza
Ružĕ(v)ă gla(v)ica – glavica, škripovi
Sil̃im – brdo iznad radomanskih kuća
Smôkvica – strane, „od Po(d) Skale do Srednje džade“
Strâna – strana („sve zovemo *Strana* od *Malca* do *Grliča*“)
Stranica – kamenjar
Širôkă strâna – brdo
Ubl̃ici – šuma („ima tun mala voda, mali izvor zimski“)
Ŭjkovina – strana iznad radomanskih kuća
Ŭmăc – brdo, prema Dupilu
Ŭs Ploce – strana, put prema *Toru*
Vĕljă Đeskôta – uvala na vrhu glavice
Vĕljă stijĕna – uzvišenje iznad puta nadomak Vira (od Podgorice)
Vĕljī kămĕn – stijena više *Vinograda*
Vinôgrăd – strana obrasla u šipražje, iznad kuća Radomana (nekad bio vinograd u kaskadnim imanjima)
Vřh – vrh brijega više kuća Radomana (granica između Braćeni i Dabovića)
Za Gölī br̃jeg – strana
Zasil̃im – strana, šuma
Ždrĩjelo – uvala (usijek) između dva vrha više kuća Radomana

Ostalo

Bokānov tōr – nekadašnje kućište

Crkva Svetē Pētkē – bračenska i dabovička crkva

Dōnjī vōlat – dvorište jedne radomanske kuće

Dvā šedōka – „dva ‘stanca’ oko stanca“, odnosno dva kamena oko kamena međaša („stanac“) („tu je edan oštri kamen stānāc i už njega ovi stančevi, bajagi ka šedoci“)

Đūrilovo kūčištē – kućište u brdu, na granici sela Bračeni, iznad

Ježēvā jāma – pećina (u kojoj su se skrivali za vrijeme rata) pri strani iznad polja, ispod *Mereta*

Klāčina – lokalitet „u Strane“

Kūcica – napuštena kućica kod Mostića, Pod Skalom

Kūčište – ostatak kuće u *Lunjevīm zgradama*

Lābūdov torijūn – krivina na putu Vir – Bračeni s prirodnim obrisom labuda na stijeni pokraj puta

Lākō(v)īci – kućišta u Potkraju

Na(v)rpōlja – „mjesto đe su Purlije, ispot puta“

Tālina kūća – kuća nepoznata porijekla među radomanskim kućama (danas vlasništvo Radomana); po predanju koje bilježi Vukmanović Talija je u Bračeni doselio iz Brčela

Tōr – spratno kućište u brdu, nekad se na tome lokalitetu nalazio kameni tor za spraćanje stoke

Torijūn – krivina na putu Vir – Bračeni („U Skalu“)

Vōlat – v. *Donji volat*

Adnan ČIRGIĆ & Aleksandar RADOMAN

**CONTRIBUTION TO THE TOPONOMASTICS
OF CRMNICA'S VILLAGE *BRAČENI***

The authors of this paper have attempted to provide a list of toponyms in Crmnica's village *Bračeni*, recorded on the spot from informant Milorad Radoman. A list certainly does not contain all the toponyms in Bračeni, but it most likely includes all the toponyms that are still remembered.

Key words: *Bračeni*, *Crmnica*, *toponymy*